

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

METHODICAL APPROACHES TO THE FINANCING OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTITIES

Метою статті є окреслення, виявлення та вивчення основних особливостей фінансування діяльності малого та середнього бізнесу. Зазначено об'єктивні та суб'єктивні чинники впливу на вибір критеріїв структури оптимізації джерел фінансування. Проаналізовано основні методичні підходи до вирішення завдань оцінки ефективності джерел фінансування суб'єктів малого і середнього бізнесу та оптимізації структури використовуваного капіталу. Сформульовано основні концептуальні підходи до критеріїв оцінки ефективності джерел фінансування малого та середнього бізнесу в Україні, розподілено їх на загальні та специфічні. Здійснено наочне відображення розподілу різних джерел фінансування у загальній структурі залученого капіталу, виявлено позитивні та негативні боки кожного зі складників. Визначено, що державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні проводиться у макроекономічному та протекціоністському напрямках. Проаналізовано принципи розроблення державної політики фінансування малого бізнесу. Основними методами, які використовувалися під час написання статті, були статистичні – у процесі визначення структури джерел фінансування діяльності підприємств, метод експертних оцінок – під час дослідження суб'єктивних та об'єктивних чинників оптимізації структури капіталу.

Ключові слова: малі та середні підприємства, джерела фінансування, кредитування, лізинг, самофінансування, кредит.

Целью статьи является определение, выявление и изучение основных особенностей

финансирования деятельности малого и среднего бизнеса. Указаны объективные и субъективные факторы, влияющие на выбор критериев структуры оптимизации источников финансирования. Проанализированы основные методические подходы к решению задач оценки эффективности источников финансирования субъектов малого и среднего бизнеса и оптимизации структуры используемого капитала. Сформулированы основные концептуальные подходы к критериям оценки эффективности источников финансирования малого и среднего бизнеса в Украине, которые распределены на общие и специфические. Наглядно отображено распределение различных источников финансирования в общей структуре привлеченного капитала, выявлены положительные и отрицательные стороны каждой из составляющих. Определено, что государственная поддержка малого и среднего бизнеса в Украине проводится в макроекономическом и протекционистском направлениях. Проанализированы принципы разработки государственной политики финансирования малого бизнеса. Основными методами, которые использовались при написании статьи, были статистические – при определении структуры источников финансирования деятельности предприятий, метод экспертных оценок – при исследовании субъективных и объективных факторов оптимизации структуры капитала. **Ключевые слова:** малые и средние предприятия, источники финансирования, кредитование, лизинг, самофинансирование, кредит.

УДК 331.3

<https://doi.org/10.32843/bses.59-29>

Стецевич А.І.

аспірант

Університет банківської справи

Stetsevich Andriy

University of Banking

The purpose of the article is to outline, identify and study the main features of financing the activities of small and medium-sized businesses. The factors of objective and subjective factors influencing the choice of criteria for the structure of optimization of funding sources are indicated. The basic methodical approaches to the decision of problems of an estimation of efficiency of sources of financing of subjects of small and average business and optimization of structure of the used capital are analyzed. It is revealed that the optimization and definition of the target structure of funding sources is a cycle of certain stages, which involve the selection of criteria for optimization and definition of the target structure of funding sources and borrowing, after which their share reaches a certain level. It is determined that today, the issue of deriving the main generalizing indicator for assessing the effectiveness of sources of financing the operation and development of small and medium-sized businesses is relevant and necessary. The main conceptual approaches to the criteria for assessing the effectiveness of sources of financing of small and medium-sized businesses in Ukraine are formulated, divided into general and specific. The distribution of different sources of financing in the general structure of attracted capital is clearly reflected, the positive and negative sides of each of the components are revealed. The sources of financial and credit support for the development of small and medium enterprises in Ukraine depending on the subject of financing are listed. It is noted that in the practice of state aid direct state financing and direct state crediting are used. The analysis of sources of financing of development of small and medium business in Ukraine is carried out. It is determined that the state support of small and medium business in Ukraine is carried out in macroeconomic and protectionist directions. The principles of development of the state policy of financing of small business are analyzed. The main methods used in writing the article were statistical – in determining the structure of sources of financing of enterprises, the method of expert assessments in the study of subjective and objective factors of optimizing the capital structure.

Key words: small and medium enterprises, sources of financing, crediting, leasing, self-financing, credit.

Постановка проблеми. У процесі наукового дослідження ефективності джерел фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу важливим є вивчення і проведення детального аналізу даних про різноманітні аспекти виробничо-господарської діяльності як суб'єктів малого та середнього бізнесу, що потребують такого фінансування, так і параметрів діяльності фінансових установ, що залучаються до даного про-

цесу. Основним завданням статті є розроблення обґрунтованої методології оцінювання ефективності джерел фінансування, що дасть можливість ефективно будувати структуру капіталу суб'єктів малого і середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику розвитку малого та середнього бізнесу в Україні досліджували В.В. Білик, З.С. Варналії, К.О. Ващенко, Т.Г. Васильців, Т.А. Городня,

В.М. Геєць, О.О. Другов Л.А. Колеснікова, О.В. Кужель, Ю.Б. Іванов, Р.Л. Лупак, О.Ю. Мазур, Н.Г. Міценко, Ю.О. Ольвінська, О.В. Поліщук, Л.В. Таратута, В.В. Цимбал тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є формулювання методичних підходів до фінансування малих та середніх підприємств в Україні через структуризацію чинників впливу, джерел фінансування, їх переваг та недоліків, виокремлення основних показників ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує низка об'єктивних і суб'єктивних чинників, урахування дії яких дає можливість цілеспрямовано формувати структуру джерел фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу.

Серед цих чинників можна виділити:

- галузеві особливості діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, які визначають структуру активів та їх ліквідність;

- рівень ділової активності суб'єктів малого та середнього бізнесу (за зменшення періоду тривалості операційного циклу існує більше можливостей для використання залученого капіталу);

- стадію життєвого циклу суб'єктів малого та середнього бізнесу (підприємство, яке перебуває на ранній стадії життєвого циклу і випускає конкурентоспроможну продукцію, може фінансувати свою діяльність переважно позиковим капіталом, на стадії зрілості – більшою мірою власним капіталом);

- кон'юнктуру товарного і фінансового ринків (чим вона стабільніша, тим використання позикового капіталу є безпечнішим. За зворотної ситуації спостерігається падіння обсягів реалізації продукції, що зумовлює зменшення обсягів залучення позикового капіталу);

- високий рівень доходності діяльності, що дає можливість суб'єкту малого та середнього бізнесу за рахунок капіталізації одержаного прибутку скоротити використання позикового капіталу.

Сьогодні основними методичними підходами до вирішення завдання оцінки ефективності джерел фінансування суб'єктів малого і середнього бізнесу та оптимізації структури капіталу є:

- управління величиною ефекту фінансового левериджу;

- забезпечення мінімальної вартості залучення капіталу;

- формування політики фінансування активів з урахуванням вартості, ризиків та термінів залучення капіталу.

Оптимізація і визначення цільової структури джерел фінансування являє собою цикл із певних етапів:

1) перший етап передбачає вибір критерію оптимізації й визначення цільової структури джерел фінансування. Метою першого етапу є визна-

чення керівництвом підприємства частки позикових коштів, яку воно намагається максимізувати;

2) на другому етапі відбувається залучення позичених коштів, після чого їхня частка досягає певного рівня. Частка позикових джерел фінансування може бути охарактеризована як максимальна для підприємства в даний момент, але яка знаходиться нижче за максимально можливу, наприклад середньогалузеву. Суб'єкт підприємництва може залучити лише такі кошти, які перевищують прибутковість інвестиційних проєктів підприємства.

Оцінка ефективності джерел фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу визначається за допомогою різних науково обґрунтованих і взаємопов'язаних показників, які повинні забезпечувати порівняність обсягів фінансування з отриманими фінансовими результатами діяльності. Сьогодні не існує єдиної визначеної системи показників, а також їх класифікації, на основі яких можна провести детальний аналіз ефективності джерел фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу.

Усі показники можна розподілити на дві основні групи:

- абсолютні (розміри явищ і процесів);

- відносні (співвідношення між двома абсолютними величинами).

Абсолютні можуть бути виражені у вартісних (гривні, копійки) і умовних одиницях, а відносні – у коефіцієнтах або відсотках залежно від результату, який бажають одержати в процесі проведеного аналізу.

Якщо говорити про проведення оцінки ефективності того, чи іншого економічного показника, то, на думку О. Оніщенко, всі економічні показники слід розділяти на специфічні (окремі) та загальні [1].

За допомогою специфічних показників проводиться вивчення конкретного боку досліджуваного явища, а за допомогою загальних показників проводиться аналіз у цілому всіх процесів на підприємстві. Загальні показники можуть включати в себе сукупність показників.

Сьогодні питання виведення основного узагальнюючого показника для оцінки ефективності джерел фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу є актуальним та необхідним.

Методичні основи оцінки ефективності пов'язані з розрахунком співвідношення результату (ефекту) від діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу до обсягу джерел фінансування, які були витрачені з метою отримання даного результату і розраховується за загальною формулою:

$$O = R \rightarrow \max / F \rightarrow \min, \quad (1)$$

де O – критерій економічної ефективності; R – економічний результат (вигода, ефект) від діяльності суб'єктів малого та середнього біз-

несу; F – витрати на досягнення економічного результату.

В. Маршал стверджував, що «...за відсутності ідеальних показників усі показники оцінки економічної ефективності за своєю важливістю стають не повністю досконалими. Деякі з таких показників можуть бути кращими, ніж інші, але всі показники ефективності, якщо ми намагаємося оцінити економічну ефективність або подібне, мають свої недоліки» [2].

Таким чином, існує нагальна потреба в активізації фінансування малого і середнього підприємства комерційними банками, у розширенні переліку кредитних послуг (гарантійні схеми, лізинг, факторинг, експорт, страхування тощо) і задоволенні потреб малого та середнього підприємства.

Особливої уваги потребують питання щодо стабілізації фінансового сектору у постраждалих від проведення антитерористичної операції районах Донецької та Луганської областей, окрім території проведення антитерористичної операції, а також суміжних із ними областях. Підтримка міжнародних фінансових організацій, зокрема гарантії Групи Світового банку або Європейського банку реконструкції та розвитку, сприятиме стимулюванню постконфліктного кредитування шляхом розподілу ризиків із банками, що працюють на зазначених територіях.

Водночас слід звернути належну увагу на питання заохочення банківських установ до розроблення цільових довгострокових програм кредитування з низьким рівнем відсоткової ставки за кредитами малого і середнього підприємства для задоволення соціальних потреб (освіта, індивідуальне будівництво, започаткування підприємницької діяльності, споживчі позики тощо) та здійснення заходів, спрямованих на екологізацію діяльності малого і середнього підприємства (виробництво еко- та біопродуктів, впровадження «зелених» технологій). Ураховуючи існування процедури фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу, пошуку джерел, виникла потреба у формуванні та використанні методичних підходів до оцінювання ефективності джерел фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу.

Механізм залучення фінансових ресурсів містить два складника:

- фінансування за рахунок власних коштів;
- залучення коштів від інших (зовнішніх) джерел капіталу.

Перший напрям є односпрямованим та однозначним у своєму життєвому циклі, тоді як другий регулюється багаточисленними факторами та залежно від виду джерела може бути скоригованим, багаточільовим і спрямованим на перспективу.

У праці І.А. Ломачінської досліджено світовий досвід фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого бізнесу та запропоновано заходи щодо комплексної державної політики з удосконалення механізмів фінансування вітчизняних підприємств малого бізнесу [3]. О.О. Другов запропонував систему фінансування малого та середнього бізнесу залежно від етапу розвитку [4]. Л.О. Боцьорою проаналізовано питому вагу кредитів, наданих банками України малим підприємствам, у загальному обсязі кредитного портфеля банку в рамках джерел фінансових ресурсів [5].

Мале підприємство є фундаментальним показником капіталістичних відносин і ринкової економіки, створюючи конкуренцію та залучаючи у безпосередні економічні відносини суб'єктів підприємницької діяльності. Порівняно з великим і середнім підприємством саме мале підприємство визначається такими перевагами, як більша здатність пристосовуватися до змін у структурі споживання, мобільність, менші витрати на основні засоби через менший оборот товарів, робіт та послуг.

На тлі причин, що сповільнюють розвиток малого бізнесу, таких як неопрацьованість законодавства, невизначений характер податкового навантаження, відсутність державного механізму сприяння розвитку малого бізнесу, обмеження технічних засобів, постає важливе питання фінансового забезпечення майнової, фінансової підтримки.

Залежно від джерел фінансування фінансове забезпечення поділяється на:

- використання власного капіталу;
- кредитування або залучення капіталу;
- зовнішнє фінансування.

Ці форми фінансування включають самофінансування (використання прибутку та амортизаційного фонду), залучення кредитних коштів, державне фінансування, гранти, тендери, залучення ресурсів міжнародних організацій і фондів, використання іменного та приватного капіталу, інвестування, лізинг.

Вагому частку витрат на інвестиції розміром у 65% займає самофінансування [4, с. 116]. За даного виду суб'єкти стають головними регуляторами підприємницьких дій, виключаючи методи прямого впливу на них. Оскільки головним джерелом фінансування капітальних інвестицій є власні кошти підприємств і організацій, то розвиток організації стає повністю залежним і водночас обмеженим її прибутковістю та інвестиційною активністю.

Частка запозичень, що використовуються представниками малого бізнесу в Україні, становить менше 35%, а у США не перевищує 10% [3, с. 38]. Отримання запозичень виконується у спеціальних фінансових установах банківської системи. Основним джерелом залучених кредитних ресурсів

малого підприємництва виступають кредити банків, питома вага яких зросла за 10 років на 4,4 процентних пункти (рис. 1).

Залучення коштів від комерційних банків являє собою досить ускладнену процедуру, по-перше, через суб'єктивне враження нереальності отримання кредитів (згідно із соціологічними дослідженнями, так вважають 60% українських підприємців); по-друге, малі підприємства працюють із меншим обсягом товарообороту: 20,8% від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), порівняно із середніми підприємствами – 39,7% та великими – 39,5%. Вони функціонують в умовах підвищеного рівня ризику, нестачі фахівців із фінансово-економічної оцінки перспектив розвитку проєктів, що розглядається фінансовими установами критично.

Альтернативою довгостроковим позикам міг би стати лізинг. У країнах розвинутої ринкової економіки частка інвестування в основний капітал, яка припадає на лізинг, становить 30%. Ця альтернатива може вирішити проблему лише з основними засобами та технологічним забезпеченням. Використання послуг лізингових компаній ще не набуло значного поширення на території України, через що не може в необхідному обсязі забезпечити малі підприємства [5, с. 39]. До подібної альтернативи можна віднести венчурні компанії та фонди, що набули практики здебільшого у США. Ця система лише започаткована в Україні, прикладом може слугувати Український фонд підтримки підприємництва, що має за мету [6]:

- фінансування програм розвитку підприємства;
- створення інфраструктури фінансової підтримки підприємства;
- фінансову підтримку проєктів за напрямками, визначеними Державною службою України з питань розвитку підприємства;
- співробітництво з міжнародними, іноземними структурами;

– сприяння залученню інвестицій.

У практиці державної допомоги використовують пряме державне фінансування і пряме державне кредитування. Обсяг залучення вирізняють залежно від етапу розвитку підприємства:

1. Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності підприємства на етапі створення.
2. Налагодження діяльності новостворених підприємств у перші роки.
3. Забезпечення поточної інвестиційної діяльності діючих малих та інноваційних підприємств (3–5 років діяльності).
4. Фінансове забезпечення на етапі стабілізації діяльності (5 років і більше).

Державна підтримка проводиться у макроекономічному та протекціоністському напрямках. Макроекономічний спрямований на підтримку підприємницької діяльності у цілому незалежно від масштабів чи галузевої підпорядкованості. Протекціоністський передбачає реалізацію програм підтримки саме малого підприємництва. Цільові програми протекціоністського напрямку розробляються на основі специфічних принципів фінансово-господарської діяльності.

Основними принципами розроблення є: нейтральність фінансової допомоги, збереження конкурентного середовища в секторі, забезпечення рівних умов доступу до джерел фінансової підтримки, забезпечення оптимального порядку графіка повернення фінансової допомоги, надання допомоги опосередкованими методами [10]. Держава виконує роль посередника у підтримці міжнародними фінансовими організаціями малих підприємств. Полегшує ситуацію з доступом до кредитних ресурсів для малих і середніх підприємств співробітництво з міжнародними організаціями.

Джерела фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого і середнього підприємництва в Україні варто класифікувати залежно від суб'єкта фінансування:

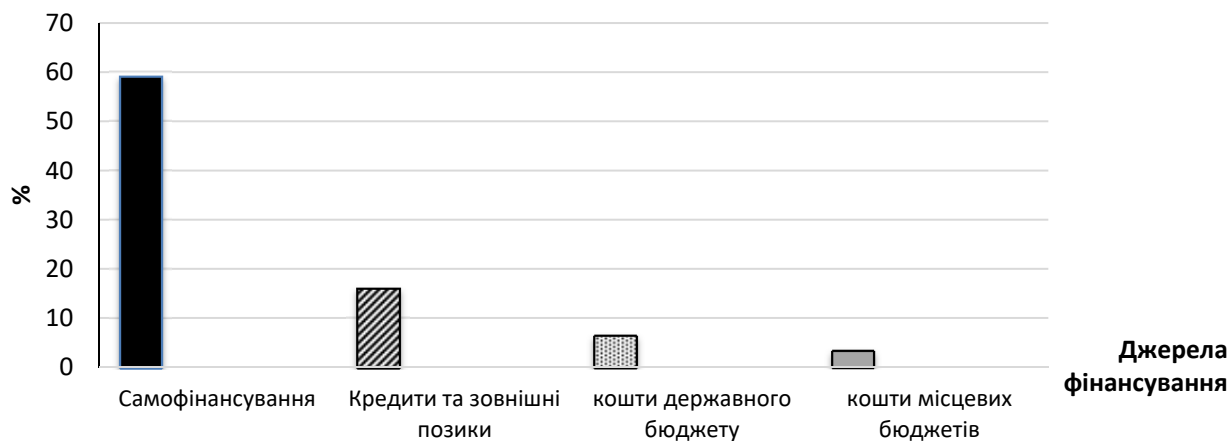

Рис. 1. Розподіл джерел фінансування, %

Джерело: складено за [6, с. 11]

1) внутрішні – фінансові ресурси надходять із внутрішніх джерел суб'єкта господарювання і залежать безпосередньо від нього (грошові заощадження засновників, поворотна фінансова допомога від засновників, чистий прибуток, амортизаційні відрахування, кошти від продажу ліквідних активів, власний капітал (zareєстрований (пайовий), капітал у дооцінках, додатковий, резервний, нерозподілений прибуток), грошові фонди, грошові заощадження найближчого оточення);

2) зовнішні – джерелами фінансування є фінансові ресурси зовнішніх 68 економічних суб'єктів: держави та її інститутів, міжнародних організацій, професійних учасників фінансового ринку, інших підприємств (фінансування у вигляді дотацій, субвенцій, програмно-цільове фінансування, державні кредити, фінансування в процесі реалізації спеціальних міжнародних програм підтримки малого підприємництва, кредити банків; позики кредитних спілок, ломбардів; довгострокова оренда майна (лізинг); кошти факторингових та форфейтингових компаній у вигляді викупу дебіторської заборгованості; страхове відшкодування (у разі настання страхового випадку або закінчення терміну дії договору страхування); довгострокове фінансування нових фірм (start up фінансування), підприємств, що розвиваються, а також тих, які знаходяться на межі банкрутства, венчурними компаніями; купівля права на використання розробленої моделі ведення бізнесу (франчайзинг); випуск та розміщення акцій та інших цінних паперів підприємства за допомогою фінансових посередників; інвестиційне кредитування наукових досліджень та розробок, а також інших форм інноваційної діяльності інноваційними компаніями, спонсорські кошти, добровільні внески, товарні кредити, краудфандинг;

3) змішані – фінансове забезпечення полягає не в безпосередньому прямому фінансуванні, а у використанні як фінансових ресурсів коштів, які опосередковано акумулюються чи вивільнюються у результаті взаємодії підприємницької структури

із зовнішніми суб'єктами (зменшення вартості кредитних ресурсів за рахунок надання банкам податкових пільг за коштами, які спрямовані на кредитування малого бізнесу; часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами, що надаються суб'єктам малого підприємництва; державні гарантії для отримання кредитів; залучення малих підприємств до виконання державних замовлень; застосування спрощених систем оподаткування; відстрочення податкових платежів, податкові канікули; отримання податкових пільг, стимулів; взаємозалік заборгованостей; кошти, вивільнені в результаті реструктуризації чи пролонгації заборгованості, відтермінування чи розбивки платежу; взаємозалік заборгованостей, кредиторська заборгованість, спільне фінансування).

При цьому основними джерелами фінансування функціонування та розвитку малого і середнього бізнесу виступають:

1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проєктів суб'єктів малого і середнього підприємництва;

2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;

3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;

4) надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;

5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій;

6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;

7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;

8) інші види не забороненої законодавством державної фінансової підтримки [9].

Судячи з результатів досліджень, поданих у табл. 1, оптимальними, на нашу думку, джерелами фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні є фінансування

Таблиця 1

Аналіз джерел фінансування розвитку малого і середнього підприємництва в Україні

Суб'єкти фінансово-кредитного забезпечення	Термін використання коштів		Форма оплати за користування коштами		Контроль над фірмою		
	короткий	довгий	% за позику	% від прибутку	власність на акції	зобов'язання за договором	право голосу
Держава та її інститути		+					
Міжнародні організації	+	+	+				
Банківські установи	+		+				
Небанківські фінансово-кредитні установи	+	+	+	+	+	+	
Інші підприємства	+		+	+	+	+	+
Родичі і друзі	+	+	+	+	+	+	+

Джерело: складено за [10; 11, с. 254]

за рахунок держави та її інституцій, міжнародних організацій та банківських установ.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, фінансове забезпечення є основним чинником сприяння розвитку малих підприємств, яке потребує вивчення за зростання в Україні кількості малих підприємств.

У розглянутих видах можна простежити такі особливості:

– нині самофінансування становить вагому частку фінансового забезпечення;

– фінансово-кредитний ринок надає позики здебільшого благонадійним представникам за умови наявності ліквідного забезпечення;

– для малого підприємництва отримання фінансового забезпечення від міжнародних організацій і фондів полегшується за умови збігання їх видів діяльності;

– ресурси державного фінансування перерозподіляються через програму «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва».

На практиці залучення коштів потерпало від тіншової економіки, через яку до кінцевого пункту потрапляла лише частина виділених ресурсів, до того ж недостатня для отримання бажаного ефекту. Постає питання необхідного обсягу фінансування, який би повністю задовольнив потреби малого бізнесу.

Виходячи з того, що залучені кошти задовольняють лише 17–20% його потреби у фінансуванні, для повного забезпечення необхідний обсяг фінансування повинен бути збільшений у 2,04–2,4 рази. Але надання повного необхідного обсягу фінансування за незмінності бюджету та відмови від відкритої діяльності державних, комерційних установ не призведе до поліпшення становища країни у цілому.

Суттєве поліпшення можливе лише за ефективного розподілу фінансових ресурсів у розрізі визначених потреб малого підприємництва та стратегічних цілей і завдань, поставлених політикою регіонального розвитку. Установлено, що кількість організацій громадської підтримки та інфраструктури підтримки підприємництва має незначний вплив.

Таким чином, соціально-економічний розвиток, викликаний підприємницькою діяльністю, покладається на якісні зрушення, зокрема інноваційні проекти, збільшення платоспроможного попиту, задовільну технологічну базу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Онищенко О. Методологічний аспект порівняльної оцінки ефективності різних форм господарювання в аграрній сфері. *Економіка України*. 1996. № 6. С. 64–68
2. Мейер Маршал В. Оценка эффективности бизнеса. Москва : Вершина, 2004. С. 43.

3. Ломачівська І.А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова*. 2012. № 3–4. С. 37–43.

4. Другов О.О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4 (9). С. 115–120.

5. Боцьора Л.О. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. *Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15786/1/76-Botsiora-169-170.pdf>.

6. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. *Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні*. Київ, 2014. URL: <https://www.google.com.ua/url>.

7. Гацька Л.П., Журавський В.Л. Проблеми фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2005. № 80. С. 37–40.

8. Офіційний сайт Українського фонду підтримки підприємництва. URL: <http://ufpp.gov.ua>.

9. Збарський В.К., Канінський М.П. Тенденції розвитку малого підприємництва. *Економіка АПК*. 2009. № 8. С. 50–53.

10. Бездітко Ю.М. Принципи розробки програм фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=532>.

11. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.

12. Боцьора Л.О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2015. 272 с.

13. Реверчук С.К. Мале підприємництво в перехідній економіці України (макро- і мікроаспекти) : дис. ... д-ра екон. наук : 08.01.02 ; 08.01.03. Львів, 1996. 413 с.

REFERENCES:

1. Onyshchenko O. (1996) Metodolohichnyi aspekt porivnialnoi otsinky efektyvnosti riznykh form hospodarivuvannya v aharnii sferi [Methodological aspect of comparative assessment of the effectiveness of different forms of management in the agricultural sector]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6, pp. 64–68. (in Ukrainian)
2. Meier Marshal V. (2004) Otsenka efektyvnosti byznesa [Evaluation of business efficiency]. Moscow: «Vershyna», 2004. P. 43. (in Russian)
3. Lomachivska I.A. (2012) Formuvannia dzherel finansovoho zabezpechennia rozvytku subiektiv maloho pidpriemnytstva [Formation of sources of financial support for the development of small businesses]. *Visnyk Odeskoho natsionalnogo universytetu imeni I.I. Mech-nikova*, no. 3–4, pp. 37–43. (in Ukrainian)
4. Druhov O.O. (2008) Analiz dzherel finansuvannia rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini [Analysis of financing sources for development of small and medium-sized business in Ukraine]. *Stratehichni priorytety*, no. 4 (9), pp. 115–120. (in Ukrainian)

5. Botsora L.O. (2012) Finansovo-kredytne zabezpechennia rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Financial and credit support for the development of small business in Ukraine]. *Elektronnyi naukovyi arkhiv Naukovo-tekhnichnoi biblioteki Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Available at: <http://ena.lp.edu.ua/8080/bitstream/ntb/15786/1/76-Botsiora-169-170.pdf>. (in Ukrainian)

6. Derzhavna sluzhba Ukrainy z pytan rehulatornoi polityky ta rozvytku pidpriemnytstva (2014) Analitychnyi zvit pro stan i perspektyvy rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini. Kyiv. Available at: <https://www.google.com.ua/url>. (in Ukrainian)

Hatska L.P., Zhuravskiy V.L. (2005) Problemy finansovoho zabezpechennia maloho biznesu v Ukraini [Problems of financial support of small business in Ukraine] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 80, pp. 37–40. (in Ukrainian)

7. Ofitsiyniy sait Ukrainського фонду pidtrymky pidpriemnytstva. Available at: <http://ufpp.gov.ua>.

8. Zbarskyi V.K., Kaninskyi M.P. (2009) Tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva [Trends in small busi-

ness development] *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 50–53. (in Ukrainian)

9. Bezditko Yu.M. Pryntsypy rozrobky prohram finansovoho zabezpechennia investytsiinoi diialnosti malykh pidpriemstv [Principles of development of programs of financial maintenance of investment activity of small enterprises]. *Efektivna ekonomika : Elektronne naukove fakhove vydannia*. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=532>. (in Ukrainian)

10. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 22 bereznia 2012 roku [Elektronnyi resurs]. *Ofitsiyniy veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Available at: <http://portal.rada.gov.ua>.

11. Botsora L.O. Finansovyi mekhanizm rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Financial mechanism of small business development in Ukraine] (PhD Thesis), Lviv, Ivan Franko National University of Lviv. (in Ukrainian)

12. Reverchuk S.K. Male pidpriemnytstvo v perekhidnii ekonomitsi Ukrainy (makro- i mikroaspekty) [Small business in the transition economy of Ukraine (macro- and micro-aspects)] (PhD Thesis), Lviv, Ivan Franko National University of Lviv. (in Ukrainian)